

Patrick Modiano
DORA BRUDER

prevedel Jaroslav Skrušný

Pred osmimi leti sem v starem izvodu časopisa *Paris-Soir* z 31. decembra 1941 na tretji strani naletel na rubriko »Od včeraj do danes«. Na dnu stolpca sem prebral:

»PARIZ

Išče se deklica Dora Bruder, stara petnajst let, visoka meter petinpetdeset centimetrov, ovalnega obraza, sivo-rjavih oči, oblečena v siv športni plašč, višnjevkast pulover, mornarsko modro krilo in klobuček in obuta v rjave športne čevlje. Kakršnokoli obvestilo sporočite na naslov gospoda in gospe Bruder, Ornanojev bulvar št. 41, Pariz.«

Četrto okrog Ornanojevega bulvarja že dolgo poznam. V otroštvu sem z materjo hodil na boljši trg v Saint-Ouen. Iz avtobusa sva izstopila pri Clignancourtskih vratih, včasih tudi pred županstvom osemnajstega okrožja. Bila je vselej sobota ali nedelja popoldne.

Pozimi je med vrvečo množico na pločniku pred kasarno Clignancourt s fotoaparatom na trinožnem stojalu postaval debelušen fotograf s krompirjastim nosom in okroglimi očali in ponujal »fotke za spomin«. Poleti se je utaboril na ploščadi v Deauvillu, nasproti Sončnega bara. Tam je vselej naletel na hvaležne stranke. A tu, pri Clignancourtskih vratih, se mimo hiteči niso nič kaj radi fotografirali. Nosil je oguljen površnik, v enem od čevljev mu je zijala luknja.

Spominjam se opustelih bulvarjev Barbès in Ornano nekega sončnega nedeljskega popoldneva v maju 1958. Na vseh vogalih so bila zavoljo alžirskih dogodkov razporejena policijska vozila.

V to četrto me je pot spet zanesla pozimi 1965. Takrat sem hodil s punco, ki je stanovala na Championnetovi ulici, Ornano 49-20.

Dotlej je reka nedeljskih pasantov mimo kasarne najbrž že odplavila debelušnega fotografa, čeprav tega nisem šel nikoli preverjat. Komu je služila kasarna? Povedali so mi, da je nudila streho kolonialnim četam.

Januar 1965. Okrog šestih se je na križišče Ornanojevega bulvarja in Championnetove ulice že spustila noč. Naenkrat me ni bilo več, povsem sem se zlil s somrakom in temačnimi ulicami.

Zadnja kavarna na koncu Ornanojevega bulvarja na strani parnih števil se je imenovala »Natoči še enkrat«. Na levi, na vogalu Neyevega bulvarja, je tičala še ena, ki je premogla džuboks. Na križišču Ornano-Championnet so si delale družbo lekarna in dve kavarni, tretja, še starejša, je stala na oglu Duhesmejeve ulice.

Koliko sem se samo načakal v teh kavarnah ... Navsezgodaj zjutraj, ko je vladala še tema. Ob zatonu popoldneva, ko se je spuščala noč. In še pozneje, ko so že zapirali ...

V nedeljo zvečer je bil na Championnetovi ulici v višini vrtca parkiran star športni avtomobil črne barve znamke Jaguar, se mi zdi. Zadaj je imel obešeno tablico: TVI. Težak vojni invalid. Navzočnost skrivnostnega vozila v tej četrti me je osupnila. Spraševal sem se, kakšen neki je videti lastnik.

Po deveti uri zvečer je bulvar povsem opustel. Še zdaj vidim svetlobo, ki lije iz ustja metrojske postaje Simplon, in luč, ki jo z nasprotne strani siplje vhod v kino Ornano na številki 43. Hiša na številki 41, ki stoji pred kinematografom, ni nikoli pritegnila moje pozornosti, čeravno sem mesece, leta dolgo hodil mimo nje. Od leta 1965 do leta

1968. Kakršnokoli obvestilo sporočite na naslov gospoda in gospe Bruder, Ornanojev bulvar št. 41, Pariz.

Od včeraj do danes. Z leti so se mi časovne perspektive pomešale, pogled zameglil, zimi se mi zlivata druga v drugo. Zima 1965 in zima 1942.

Leta 1965 o Dori Bruder nisem vedel ničesar. Danes, trideset let pozneje, pa se mi zdi, da vsa tista dolga čakanja po kavarnah na Ornanojevem križišču, vse tiste vselej enake poti – po ulici Mont-Cenis sem hodil v hotele na Montmartrskem griču: v hotel Roma, Alsina ali Terrass na Caulaincourtski ulici – in vsi tisti begotni vtisi, ki sem si jih zapomnil do danes: glasni klici izpod drevesnih krošenj na Clignancourtskem trgu neke pomladne noči in drugič spet pozimi, ko sem se spuščal proti Simplonu in Ornanojevemu bulvarju, da vse to ni bilo plod golega naključja. Nemara sem že bil, ne da bi se tega zavedal, na sledi Dore Bruder in njenih staršev. V filigranskem zametku so bili že navzoči.

Skušam odkriti znamenja, ki kažejo čim dlje v preteklost. Ko sem kot dvanajstleten pobič spremljal mamó na boljši sejem v Clignancourt, je na desni strani, na samem začetku enega od drevoredov, ki so jih obroblyale stojnice, na tržnici Malik ali na tržnici Vernaison, prodajal kovčke neki poljski Jud ... Dragocene kovčke iz krokodilje kože, spet druge iz prešanega kartona, potovalne torbe, usnjene skrinje, polepljene s čezatlantskimi nalepkami – nagrmdene druga vrh druge. Njegova stojnica ni imela strehe. V kotičku ust mu je vselej tičala cigareta, nekega popoldneva je tudi meni ponudil eno.

Včasih sem na Ornanojevem bulvarju zavil v kino. V kinematograf Clignancourt Palace na koncu bulvarja, poleg kavarne »Natoči še enkrat«. Ali v dvorano na številki 43.

Kasneje sem zvedel, da je bil Ornano 43 zelo star kinematograf. V tridesetih letih so ga prenovili in mu naredili videz parnika. V njegove vode me je vnovič zaneslo maja 1996. Kino je nadomestila trgovina. Če prečkaš Hermelovo ulico, se zaletiš v hišo s številko 41 na Ornanojevem bulvarju, prav na naslovu, ki ga navaja obvestilo o iskanju Dore Bruder.

Petnadstropna stavba s konca devetnajstega stoletja. S hišo na številki 39 tvorita par, ki ga oklepajo bulvar, iztek Hermelove ulice in ulica Simplon, ki teče za obema poslopjema. Stavbi sta si podobni. Na številki 39 je vklesan napis z imenom arhitekta, nekega Richefeuja, in letnico izgradnje: 1881. Enako najbrž velja tudi za hišo na številki 41.

Pred vojno in vse do začetka petdesetih let je bil v hiši na Ornanojevem bulvarju številka 41 hotel; tudi na številki 39 je bil hotel, imenoval se je Zlati lev. Na številki 39 je bila pred vojno tudi kavarna z restavracijo, ki jo je imel v lasti neki Gazal. Ni mi uspelo ugotoviti, kako se je imenoval hotel na številki 41. V začetku petdesetih let je na tem naslovu moč najti družbo Hotel in stanovanja Ornano, Montmartre 12-54. In, tako kot pred vojno, kavarno, katere lastnik se je pisal Marchal. Te kavarne ni več. Je bila na levi ali desni strani vozarskih vrat?

Ta se odpirajo na dokaj dolg hodnik. Na dnu hodnika se na desni strani boči stopnišče.

Dolgo časa traja, preden vnovič pride na svetlo to, kar je bilo enkrat izbrisano. V arhivih sicer ostajajo sledi, a mi ne vemo, kje se skrivajo in kateri varuhi bdijo nad njimi; vprašanje je, ali nam jih bodo sploh hoteli pokazati. Mogoče so na obstoj teh arhivov čisto preprosto pozabili.

A zadošča že ščepec potrpežljivosti.

In tako sem nazadnje dognal, da so Dora Bruder in njeni starši v hotelu na Ornanojevem bulvarju stanovali že v letih 1937 in 1938. Sobo s kuhinjo so imeli v petem nadstropju, okoli katerega teče ozek železen balkon, ki obdaja obe poslopji. V petem nadstropju je kakih ducat oken. Dve ali tri gledajo na bulvar, druga se odpirajo na iztek Hermelove ulice, tista zadaj pa na ulico Simplon.

Onega majskega dne leta 1996, ko me je pot znova zanesla v to četrto, so bile zarjavele navojnice prvih dveh oken v petem nadstropju, ki gledata na ulico Simplon, spuščene, na balkonu pred njima sem opazil kopicico najrazličnejših predmetov, za katere je bilo videti, da že zelo dolgo ležijo tam.

Dve ali tri leta pred vojno je Dora Bruder bržčas hodila v eno od javnih šol v tamkajšnji četrti. Pisal sem ravnateljem vseh teh šol in jih prosil, naj skušajo dekletovo ime najti v spiskih nekdanjih učencev, ki so stanovali:

na ulici Ferdinanda Flocona št. 8

na Hermelovi ulici št. 20

na Championnetovi ulici št. 7

na Clignancourtski ulici št. 61.

Vljudno so mi odgovorili. Nihče med njimi ni na seznamu predvojnih učencev naletel na iskano ime. Ravnatelj nekdanje dekliške šole na Championnetovi ulici št. 69 mi je celo predlagal, naj sam pridem pobrskat po šolskem arhivu. Nekega dne res pojdem pogledat. Ampak za zdaj še oklevam. Rad bi še nekaj časa upal, da se tam res skriva njeno ime. Ta šola je namreč stala najbližje njenemu domu.

Štiri leta sem potreboval, preden sem se dokopal do natančnega datuma dekličinega rojstva: 25. februarja 1926. Še dve leti sta morali miniti, da sem odkril kraj rojstva:

Pariz, XII. okrožje. Ampak saj sem iz trpežne snovi. Ure in ure lahko čakam na dežju.

Nekega petkovega popoldneva v februarju 1996 sem se odpravil na županstvo XII. okrožja, na matični urad. Uslužbenec tega urada – neki mladenič – mi je pomolil obrazec, ki sem ga moral izpolniti:

»Prosilec pri okencu: Navedite vaše podatke

Priimek

Ime

Naslov

Prosim za celovit prepis rojstnega lista, ki zadeva:

Priimek BRUDER Ime DORA

Rojstni datum: 25. februar 1926

Označite svoj status:

Zainteresiran prosilec

Oče ali mati

Stari oče ali stara mati

Sin ali hči

Zakonski partner ali partnerica

Pravni zastopnik

Razpolagate s pooblastilom in z osebno izkaznico zainteresirane(ga)

Osebam, ki niso navedene na gornjem seznamu, prepisa rojstnega lista ni moč izdati.«

Izpolnil in podpisal sem obrazec in ga izročil mladcu za okencem. Potem ko si ga je skrbno ogledal, mi je rekel, da mi celovitega prepisa rojstnega lista ne more izstaviti: z dotično osebo namreč nisem v nikakršnem sorodu.

Za hip sem pomislil, da gre za enega od znamenitih strazarjev pozabe, ki varujejo to ali ono nečedno skrivnost in preprečujejo ljudem, ki bi se radi dokopali do nje, da bi odkrili tudi najmanjšo sled o obstoju določene osebe. Vendar je bil mladeč nadvse prijazen. Svetoval mi je, naj za

dovoljenje zaprosim v sodni palači, na Sodnijskem bulvarju številka 2, na tretjem oddelku matičnega urada v petem nadstropju, stopnišče št. 5, pisarna št. 501. Od ponedeljka do petka od 14h do 16h.

V trenutku, ko sem skozi velika zamrežena vrata iz kovanega železa na številki 2 Sodnijskega bulvarja nameraval stopiti na glavno dvorišče, mi je varnostnik odkazal drug vhod, nekoliko niže: ta je vodil naravnost k Sveti kapeli. Med pregradami se je vila čakajoča vrsta turistov; kar mimo njih sem se skušal prebiti naravnost v preddverje, toda neki drug varnostnik mi je z grobo kretnjo pokazal, naj se postavim v vrsto.

Na dnu veže so pravila terjala, da moraš odložiti vse kovinske predmete, ki jih nosiš po žepih. Pri sebi sem imel samo šop ključev. Položiti sem jih moral na nekakšen tekoči trak in jih na drugi strani steklene pregrade spet pobrati, toda v tistem trenutku se nikakor nisem uspel znajti. Z omahovanjem sem si prislužil godrnjav opomin tretjega varnostnika. Je mar žandar? Policaj? Mu moram, kot ob prihodu v zapor, izročiti tudi vezalke, pas in denarnico?

Prečkal sem dvorišče in jo mahnil po hodniku; znašel sem se v prostorni dvorani, po kateri so sem ter tja hiteli moški in ženske s črnimi aktovkami v rokah, nekateri so nosili odvetniške toge. Nisem si jih upal vprašati, kako pridem do stopnišča številka pet.

Varnostnik, ki je sedel za mizo, mi je z roko pokazal na drugi konec dvorane. Prišel sem v zapuščeno sobano, kamor so poševna okna pripuščala medlo sivo svetlobo. Prostor sem premeril po dolgem in počez, vendar stopnišča številka pet nisem našel. Zgrabili sta me panika in vrtoglavica, kakršni se človeka polotita v morastih sanjah, ko se nikakor ne uspe prebiti do železniške postaje, čas pa teče in vlak mu bo vsak čas ušel.

Podobno pustolovščino sem doživel pred dvajsetimi leti. Sporočili so mi, da so očeta odpeljali v bolnišnico Pitié-Salpêtrière. Videla se nisva že od konca mojih najstniških let. Odločil sem se, da ga nenapovedano obiščem.

Spominjam se, da sem ure in ure blodil po neizmernem prostranstvu bolnišnice in iskal očeta. Vstopal sem v starodavna poslopja, kukal v skupne sobe, kjer so v dolgih vrstah stale bolniške postelje, povpraševal pri sestrah in strežnicah, ki so mi dajale protislovne napotke. Nazadnje sem že podvomil v očetov obstoj, ko sem se kar naprej vrtel okrog mogočne cerkve, kraljujoče nad kompleksom prikazenskih poslopij, nespremenjenih vse od osemnajstega stoletja: mrke stavbe so mi v misli priklicale Manon Lescaut in čas, ko je bil v teh prostorih dekliški zapor z zloveščim imenom Splošna bolnišnica, od koder so grešnice vozili v izgnanstvo v Louisiano. Tlakovana dvorišča sem meril po dolgem in počez, dokler ni padel večer, vendar očeta nikakor nisem mogel najti. Nikoli več ga nisem videl.

Sem pa nazadnje le odkril stopnišče številka pet. Vzpenjal sem se od nadstropja do nadstropja. Ena sama nepretrgana vrsta uradov. Pokazali so mi pisarno s številko 501. Na kratko ostrizena ženska me je z brezizraznim obrazom vprašala, kaj želim.

S suhoparnim glasom mi je razložila, da se moram za izpis iz rojstnega lista pisno obrniti na državnega tožilca na Vrhovnem državnem pravdništvu v Parizu, nabrežje Orfèvres številka 14, tretji oddelek B.

Čez tri tedne sem prejel odgovor.

»Petindvajsetega februarja leta tisoč devetsto šestindvajset je bila ob enainvajseti uri in deset minut na Santerrovi

ulici številka 15 rojena Dora, otrok ženskega spola, očetu Ernestu Bruderju, rojenemu na Dunaju (Avstrija) enaindvajsetega maja tisoč osemsto devetindevetdeset, po poklicu nekvalificiranemu delavcu, in materi Cécile Burdej, rojeni v Budimpešti (Madžarska) sedemnajstega aprila tisoč devetsto sedem, nezaposleni, njegovi ženi, stanujočima v Sevranu (Seine-et-Oise), na Liégearдови aveniji številka 2. Spisano sedemindvajsetega februarja tisoč devetsto šestindvajset, ob petnajsti uri in trideset minut, na podlagi izjave Gasparda Meyerja, triinsedemdeset let, zaposlenega in stanujočega na ulici Picpus številka 76, ki je prisostvoval porodu in ki je pričujočo listino prebral in podpisal skupaj z menoj, Augustom Guillaumom Rosijem, pomočnikom župana dvanajstega pariškega okrožja.«

Santerrova ulica številka 15 je naslov bolnišnice Rothschild. Na njenem porodniškem oddelku so bili v istem času kot Dora rojeni številni otroci iz revnih judovskih družin, ki so pribežale v Francijo. Videti je, da Ernest Bruder ni mogel zapustiti delovnega mesta, da bi tisti četrtek, 25. februarja 1926, sam prijavil hčerino rojstvo na županstvu XII. okrožja. Nemara so v tem ali onem registru našli nekaj podatkov o Gaspardu Meyerju, ki je podpisal rojstni list. Številka 76 na ulici Picpus, tam, kjer naj bi bil možak »zaposlen in stanujoč«, je namreč naslov Rothschildovega zavetišča za starce in siromake.

Sledi Dore Bruder in njenih staršev se pozimi 1926 izgubijo v severovzhodnem predmestju Pariza, na obrežju Ourcqovega kanala. Lepega dne se bom odpravil v Sevran, vendar se bojim, da so hiše in ulice tam doli, tako kot v vseh predmestjih, dodobra spremenile videz. Tu so imena nekaterih stavb in nekaterih prebivalcev z Liégeardove avenije iz tistega časa: freinvillski Trianon je obratoval

v hiši na številki 24. Kavarna? Kino? Na številki 31 so bile Kleti Île-de-Francea. Na številki 9 je ordiniral neki doktor Jorand in na številki 30 posloval lekarnar Platel.

Liégeardova avenija, na kateri sta stanovala Dorina starša, je tekla skozi naselje, ki je obsegalo občine Sevrans, Livry-Gargan in Aulnay-sous-Bois in ki so ga poimenovali Freinville. Četrť je namreč zrasla okrog tovarne zavor* Westinghouse, ki se je tod naselila na začetku stoletja. Delavska četrť, torej. V tridesetih si je močno prizadevala, da bi dosegla samostojen občinski status, vendar brez uspeha. Zato je bila še naprej podrejena trem sosednjim občnam. Premogla pa je lastno železniško postajo: Freinville.

Ernest Bruder, Dorin oče, je bil tisto zimo 1926. leta zagotovo delavec v Westinghousovi tovarni zavor.

Ernest Bruder. Rojen na Dunaju, Avstrija, 21. maja 1899. Otroštvo je najbrž preživel v Leopoldstadtu, dunajski judovski četrť. Njegovi starši so bili tako kot večina dunajskih Judov, priseljencev iz vzhodnih dežel cesarstva, zagotovo po rodu iz Galicije, Češke ali Moravske.

Leta 1965, takrat, ko sem zahajal v clignancourtsko četrť, sem na Dunaju dopolnil dvajset let. Stanoval sem na Taubstummengasse, za Karlovo cerkvijo. Nekaj noči sem prespal v zanikrnem hotelu blizu Zahodnega kolodvora. Spominjam se poletnih noči v Sieveringu in Grinzingu, v parkih so igrali majhni orkestri. In hišice sredi nekakšnega delavskega parka v Heiligenstadtu. Ob poletnih sobotah in nedeljah je bilo vse zaprto, celo kavarna Hawelka. Mesto je bilo opustelo. V jarkem soncu je tramvaj drčal skozi severozahodne četrťi vse tja do parka v Pötzleindorfu.

---

* Ime Freinville prihaja iz francoske besede za zavoro (le frein). (V kolikor ni navedeno drugače, so vse opombe prevejalčeve.)

Nekega dne se bom vrnil na Dunaj, ki ga nisem obiskal že več kot trideset let. Mogoče bom na mestnem matičnem uradu celo našel rojstni list Ernesta Bruderja. Izvedel za rojstna kraja njegovih staršev. In kje natanko so stanovali znotraj dunajskega drugega okrožja, ki ga zamejujejo Severni kolodvor, Prater in Donava.

Kot otrok in najstnik je Bruder zagotovo dobro poznal Pratersko ulico z njenimi kavarnami in gledališčem, kjer so igrali Budimpeščani. In Švedski most. In ploščad pred Trgovsko borzo na Taborstrasse. In Karmeličansko tržnico.

Na Dunaju leta 1919 je zanesljivo preživel trša dvajseta leta kot jaz. Po prvih porazih avstrijskih vojsk je na desettisoče beguncev, ki so bežali iz Galicije, Bukovine in Ukrajine, v zaporednih valovih pljusnilo in se nadrenjalo po zasilnih bivališčih okrog Severnega kolodvora. Mesto v zatonu, odrezano od cesarstva, ki ga ni bilo več. Ernest Bruder se najbrž ni v ničemer razlikoval od množice brezposelnih, ki so tavalili po ulicah z zaprtimi trgovinami.

Mogoče pa ni bil tako siromašnega porekla kot vsi ti pribežniki z vzhoda? Mogoče je bil sin trgovca s Taborstrasse? Kako priti stvari do dna?

Na majhnem kartonastem listu med tisočeriimi podobnimi, ki so jih uredili kakih dvajset let pozneje, ko so raziskovali racije v času nemške okupacije, in ki so se do takrat valjali na Ministrstvu za vojne veterane, je zapisano, da je bil Ernest Bruder »francoski legionar drugega razreda«. Vstopil je bil potemtakem v Tujsko legijo, vendar ne morem ugotoviti, katerega leta. 1919? 1920?

V Tujsko legijo si vstopil za pet let. Ni ti bilo treba priti v Francijo, dovolj je bilo, da si se prijavil na katerem od francoskih konzulatov. Se je Ernest Bruder prijavil v Avstriji? Ali pa je bil takrat že v Franciji? Kakorkoli že, najverjetneje so ga skupaj z drugimi Nemci in Avstrijci napotili v

kasarni v Belfortu in Nancyju, kjer zagotovo niso v rokavicah delali z njimi. Sledila sta Marseille in trdnjava svetega Janeza: tudi tu jih niso najbolj pristrčno sprejeli. Nato pot čez morje: kaže, da je Lyautey* v Maroku potreboval vsaj trideset tisoč soldatov.

Skušam obnoviti Bruderjevo križarjenje. V Sidi Bel Abesu prejmejo prvi pribitek k plači. Večina prostovoljcev – Nemcev, Avstrijcev, Rusov, Romunov, Bolgarov – je tako siromašnih, da ob dodatnem plačilu ne morejo verjeti svojim očem. Denar na hitro pobašejo v žepe, kot da bi jim ga kdo hotel vzeti nazaj. Sledi urjenje, tekanje po sipinah, neskončni marši pod svinčenim alžirskim soncem. Prostovoljci, ki tako kot Ernest Bruder prihajajo iz srednje Evrope, težko prenašajo naporno urjenje: zavoljo medvojnega pomanjkanja so bili v najstniških letih močno podhranjeni.

Sledijo kasarne v Meknèsu, Fezu ali Marakešu. V vojaške akcije jih pošiljajo, da bi pacificirali še ne podjarmljena ozemlja v Maroku.

April 1920. Bitki v Bekritu in Ras-Tarhi. Junij 1921. Spopad legionarskega bataljona pod poveljstvom majorja Lamberta na Džebel Hajanu. Marec 1922. Bitka pri Šuf-eš-Čergu. Stotnik Roth. Maj 1922. Spopad pri Tizi Adniju. Bataljon Nicolas. April 1923. Bitka pri Arbali. Zloglasni spopadi okrog Taze. Maj 1923. Hude bitke v Bab-Bridi pri Talrantu, ki so jo legionarji pod poveljstvom majorja Naegelina zavzeli pod hudim strelskim ognjem. V noči na 26. je Naegelinov bataljon z bliskovitim pro-

---

* Hubert Lyautey (1854–1934), visok francoski častnik, med prvo svetovno vojno vojni minister, leta 1921 imenovan za maršala in poveljnika francoskih kolonialnih čet v Maroku, kjer je služboval do leta 1925, ko so ga zaradi neuspehov v bojih z uporniški plemeni zamenjali.

dorom zasedel gorski masiv Išendirt. Junij 1923. Bitka pri Tadoutu. Naegelinov bataljon zavzame gorski greben. Legionarji ob zvokih fanfar na mogočni mestni trdnjavi dvignejo francosko trobojnico. Spopad pri Oued Athiji, kjer mora bataljon Barrière dvakrat jurišati z nataknenimi bajoneti. Bataljon Buchsenschutz zavzame obrambne okope na južnem pobočju Bou-Hamuja. Spopad za kotlino El-Mers. Julij 1923. Bitka na planoti Immouzer. Legionarski bataljon Cattin. Bataljon Buchsenschutz. Bataljon Susini in Jenoudet. Avgust 1923. Spopad pri Oued Tamghiltu.

Je ponoči v deželi sipkega peska in gramoza kdaj sanjal o Dunaju, svojem rojstnem mestu, o kostonjem drevoredu na Hauptallee? Na kartončku Ernesta Bruderja, »francoskega legionarja drugega razreda«, piše tudi: »100-odstotni vojni invalid«. Le v katerem od omenjenih spopadov je bil ranjen?

Pri petindvajsetih ga znova najdemo na pariških ulicah. Iz Legije so ga najbrž odpustili zavoljo hude poškodbe. Domnevam, da ni nikomur pravil o tem. In bržčas nikogar tudi ni zanimalo. Francoskega državljanstva mu niso podelili. Na omembo poškodbe sem edinkrat naletel prav v eni od policijskih kartotek, ki so jih sestavili med okupacijskimi racijami.

Leta 1924 se je Ernest Bruder na magistratu XVIII. okrožja na Jules-Joffrinovem trgu poročil s šestnajstletnim dekletom, Cécile Burdej:

»Dvanajstega aprila tisoč devetsto štiriindvajset sta se ob enajsti uri in osemindvajset minut pred menoj na magistratu uradno zglasila: Ernest Bruder, delavec, rojen na Dunaju (Avstrija) enaindvajsetega maja tisoč osemsto

devetindevetdeset, star štiriindvajset let, stanujoč v Parizu na Bacheletovi ulici številka 17, sin Jacoba Bruderja in Adèle Vaschitz, pokojnih zakoncev, z ene strani / in Cécile Burdej, šivilja, rojena v Budimpešti (Madžarska) sedemnajstega aprila tisoč devetsto sedem, stara šestnajst let, stanujoča v Parizu na Bacheletovi ulici številka 17, pri materi in očetu, hči Erichela Burdeja, krojača, in njegove soproge Dincze Kutinea.

Navzoča zastopnik Oscar Valdmann, stanujoč na Labatovi ulici številka 56, in Simon Sirota, krojač, stanujoč na Custinovi ulici številka 20, sta pričujoči zapisnik kot zapriseženi priči prebrala in podpisala skupaj z zakoncema in menoj, Étiennom Ardelyjem, pomočnikom župana pariškega XVIII. okrožja. Nevestina starša sta izjavila, da se ne znata podpisati.«

Cécile Burdej je skupaj s staršema, štirimi sestrami in bratom v Pariz prišla leto poprej iz Budimpešte. Judovska družina ruskega izvora, ki pa se je brez dvoma naselila v Budimpešti že v začetku stoletja.

Po prvi svetovni vojni ni bilo življenje v Budimpešti nič manj trdo kot na Dunaju, pa še bežati je bilo treba dlje na zahod. Zaneslo jih je v Pariz, pristali so v izraelitskem zavetišču na Lamarckovi ulici. V mesecu dni po prihodu na Lamarckovo ulico so tri dekleta, stara štirinajst, dvanajst in deset let, umrla za tifusom.

Bacheletova ulica, kjer sta v času poroke stanovala Cécile in Ernest Bruder, je kratka uličica na južnem pobočju Montmartra. Na številki 17 je stal hotel, kamor se je Ernest bržčas zatekel po vrnitvi iz Legije. Domnevam, da je prav tu spoznal Cécile. Na tem naslovu je bila še leta 1964 »kavarna s prenočišči«. Potem pa so na mestu številke 17 in 15 zgradili stanovanjsko hišo, ki nosi samo številko 15. Očitno je bilo preprosteje ohraniti samo eno številko.

V letih po poroki, tudi po Dorinem rojstvu, sta Bruderja še kar naprej stanovala po hotelskih sobah.

Ti ljudje puščajo le malo sledi za seboj. Skoraj brezimni so. Ne ločujejo se kaj prida od pariških ulic in predmestnih krajin, za katere sem po naključju ugotovil, da so jim občasno nudile zavetje. O njih največkrat ne vemo kaj več od naslova bivališča. In ta topografska natančnost je v hudem nasprotju z vsem tistim, česar o njihovem življenju ne bomo nikoli izvedeli – z belo liso, z gmoto nevednosti in molka.

Odkril sem neko Ernestovo in Cécilijino nečakinjo. Govorila sva po telefonu. Spomini, ki jih hrani nanju, so spomini iz otroštva, motni in natančni hkrati. Spominjala se je stričeve dobrotljivosti in blagosti. Pri njej sem zvedel za nekatere podrobnosti, ki sem jih dodal k zapiskom o družini. Slišala je, da so Ernest, Cécile in njuna hči Dora pred vselitvijo v hotel na Ornanojevem bulvarju živeli v nekem drugem hotelu. Na ulici, ki se križa z Ribiško ulico. Pred seboj imam načrt mesta, zaporedoma ji naštevam imena ulic. Saj res, stanovali so na Polonceaujevi ulici. Nikoli ni slišala govoriti o Bacheletovi ulici, ne o Sevranu, ne o Freinvillu, ne o Westinghousovi tovarni.

Človek pričakuje, da bodo vsaj kraji ohranili majčken pečat ljudi, ki so prebivali v njih. Pečat: vdolbeno ali izbočeno znamenje. Za Ernesta in Cécile in za Doro bi dejal: vdolbeno. Kadarkoli sem se znašel na kraju, kjer so živeli, sem občutil odsotnost in praznino.

V tistem času sta na Polonceaujevi ulici stala dva hotela: prvega, na številki 49, je imel v lasti možak po imenu Rouquette. Na seznamu hotelov je bil vpisan pod nazivom »Hotel Vino«. V drugem, na številki 32, je gospodaril neki

Charles Campazzi. Hotela nista nosila imen, danes ne obstajata več.

Okrog leta 1968 sem veliko pohajal po bulvarjih, vse tja do obokov nadzemnega metroja. Na pot sem se podajal z Blanchevega trga. Decembra so po zelenicah ob cesti zrasle sejemske lope. Bolj ko si se bližal bulvarju Chapelle, manj je bilo lučk. Takrat še ničesar nisem vedel o Dori Bruder in njenih starših. Spominjam se nenavadnih občutkov, ki so me navdajali, ko sem hodil vzdolž zidu bolnišnice Lariboisière in potem še nad železniškimi tiri; kot bi prodril v najskrivnejše predele Pariza. A šlo je zgolj za kontrast med bleščočimi lučmi na Clichyjskem bulvarju in temnim, neskončnim zidom ter polmrakom pod oboki nadzemne železnice ...

Danes se mi četrt Chapelle v spominu prikazuje kot splet samih mimobežnic, predvsem zaradi železniških tirov, bližine Severnega kolodvora in trušča metrojskih vlakov, ki so mi drveli nad glavo ... Tu se najbrž nihče ni ukoreninil za dalj časa. Križišče, od koder je vsakdo krenil po svoje, na vse štiri strani sveta.

In vendar sem si priskrbel naslove tamkajšnjih šol, nemara v arhivih naletim na ime Dore Bruder, če te šole seveda še obstajajo:

Vrtec: Ulica svetega Luke številka 3

Javne osnovne šole za dekleta: Cavéjeva ulica št. 11, Ri-biška ulica št. 43, Oranska slepa ulica.

In tako so pri Clignancourtskih vratih tekla leta vse do vojne. Za tisti čas o Bruderjevih ne vem ničesar. Je Cécile Bruder že takrat delala kot »krznarska delavka« oziroma »mezdna konfekcijska šivilja«, kakor je zapisano v kartotečnih listih? Po nečakinjinih besedah naj bi šivala v neki obrtni delavnici na Kanalski ulici, vendar ni bila čisto prepričana. Je bil Ernest Bruder še vedno nekvalificiran delavec, sicer ne več v Westinghousovi tovarni v Freinvillu, ampak v kakšnem drugem predmestju? Si je nemara tudi on našel delo v tej ali oni konfekcijski delavnici v Parizu? V kartoteki, ki so jo zanj odprli med okupacijo in kjer sem prebral »100-odstotni vojni invalid, francoski legionar drugega razreda«, je v rubriki poklic navedeno: »Brez poklica.«

Nekaj fotografij iz tistega časa. Najstarejša je s poročnega dne. Sedita in se s komolci naslanjata na nekakšen enonožni podstavek. Nevesta je ovita v dolgo belo vlečko, ki je speta na levi strani obraza in se spušča do tal. Ženin tiči v temni obleki z belim metuljčkom okoli vratu. Fotografija s hčerko Doro. Onadva sedita, Dora stoji med njima: ne more biti stara več kot dve leti. Dorina fotografija, nedvomno posneta ob podelitvi spričeval. Šteje kakih ducat let, napravljena je v enodelno obleko, na nogah ima kratke bele nogavice. V desnici drži knjigo. Na glavi ima venček najverjetneje belih rož. Levo roko je položila na rob velike bele kocke, okrašene s črnimi črtami v geometričnem vzorcu; bela kocka je tam najbrž zgolj za okras. Še ena slika, posneta na istem kraju, ob isti uri dneva in nemara celo istega dne: prepoznati je moč tlakovani pod in veliko belo kocko s črnimi geometrijskimi liki, na kateri sedi Cécile Bruder. Dora stoji na njeni levi v obleki z ovratnikom, levo roko steguje predse, kot da hoče dlan položiti na materino ramo. Še ena fotografija z materjo:

Dori je kakih dvanajst let, lase ima krajše kot na prejšnji sliki. Stojita pred ozadjem, ki naj bi bilo videti kot star zid, vendar gre bržčas za fotografov pano. Obe sta napravljeni v črni obleki z belima ovratnikoma. Dora stoji za korak pred materjo, na njeni desni. Ovalna fotografija, na kateri je Dora videti že malce starejša – trinajst, štirinajst let, daljši lasje – in na kateri vsi trije stojijo v gosjem redu in gledajo v objektiv: najprej Dora in mati, obe v belih bluzah, za njima Ernest Bruder v suknjiču in s kravato. Fotografija Cécile Bruder pred stavbo, ki še najbolj spominja na predmestno bajto. Na levi v prvem planu gost bršljan prerašča zid. Cécile sedi na robu treh betonskih stopnic. Na sebi ima svetlo poletno obleko. Zadaj je slutiti silhueto otroka, obrnjenega s hrbtom proti nam, golih rok in nog, v črni majici ali kopalnem kostimu. Dora? In za lesenim plotom pročelje druge bajte s preddverjem in enim samim oknom v nadstropju. Le kje bi to utegnilo biti?

Dorina starejša fotografija pri devetih ali desetih letih. Videti je, kot bi stala na terasi, natanko v soju sončnega žarka, vsenaokrog vlada senca. Na sebi ima bluzo in kratke bele nogavičke, levo roko je položila na bok, z desno nogo pa se opira na betonski rob nečesa, kar bi bila lahko velika kletka ali orjaška ptičnica, vendar zaradi globoke sence ni moč razločiti živali oziroma ptic, ki so zaprte v njej. Sence in sončne lise pričajo, da gre za poletni dan.

Še veliko je bilo poletnih dni v clignancourtskem kvartu. Starša sta Doro kdaj pa kdaj peljala v kino na Ornanovej bulvarju številka 43. Samo cestišče jim je bilo treba prečkati. Nemara pa je šla sama? Po nečakinjinih besedah je bila že kot otrok puntarske, svojeglave, pustolovske narave. Hotelska sobica je bila pač premajhna za troje ljudi.